Tuomas Forsberg
Kansainvälisen politiikan professori
Tampereen yliopisto

Eduskunnan ulkoasianvaliokunta 7.10.2016

VNS 6/2016 vp Valtioneuvoston ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko (Teema: EU:n tila ja tulevaisuus, EU:n globaalistrategia)

EU:N GLOBAALISTRATEGIA JA BREXIT : 10 POINTTIA

EU:n globaalistrategia

1. EU:n globaalistrategia on aivan kelvollinen dokumentti ja sitä onkin pääsääntöisesti kiitetty. Samalla on syytä muistaa, että se kuitenkin on "vain paperi", joka todennäköisesti unohtuu pian, sillä se ei sinänsä suoraan velvoita mihinkään. Strategiaa tulevat jatkossa lukemaan tutkijat enemmän kuin päätöksentekijät: siihen voidaan viitata, jos halutaan saada tukea omille poliittisille päämäärille, mutta se tuskin näitä päämääriä ja keinoja sen enempää ohjaa kuin aiemmatkaan EU:n strategiat.

2. EU:n globaalistrategiaa on kiitetty selkeydestä, mutta "selkeys" on suhteellista. Tiedämme mitä "periaatteellinen pragmatismi" periaatteessa tarkoittaa, mutta mitä se tarkoittaa käytännössä? Strategian keskeisiä termejä ovat vahvuus, nopeus (ripeys), yhtenäisyys ja kestävyyskyky. Näiden sanojen toistelu on kuitenkin paljolti sanahelinää, jos ei kerrota, miten näitä tavoitteita aiotaan saavuttaa ja mihin rajaan asti niiden saavuttaminen on realistista. Lisäksi olisi tarkasteltava myös mahdollisten uudistusten ei-aiottuja seurauksia. Kaiken kaikkiaan mikään strategia ei voi toimia 100-prosenttisesti vaan aidon strategian olisi eriteltävä, milloin mistäkin keinosta on hyötyä ja mitkä ovat vaihtoehdot. Nopeus voi olla hätiköintiä, yhtenäisyys samaan muottiin pakottamista; kestävyyskyvyn - jos ylipäätään tiedetään mitä sillä tarkoitetaan – vahvistaminen on myös aina pois jostain. Dokumentti on oikeastaan enemmän "visio" kuin "strategia".

3. Suomen turvallisuuspoliittinen selonteko on linjassa EU:n globaalistrategian kanssa. Selonteon mukaan Suomi tukee EU:n yhtenäisyyttä ja vahvistamista. Esimerkkinä selonteon ja EU:n globaalistrategian yhteen nivoutumisesta voidaan pitää arktista politiikkaa.

Brexit ja Euroopan puolustus

4. Vaikka Iso-Britannia on iso eurooppalainen sotilasmahti, Brexitillä ei ole EU:n puolustuspolitiikkaan isoa vaikutusta, koska suurelta osin Iso-Britannia on jo ollut siitä ulkona David Cameronin pääministerikaudella eikä osallistunut siihen enää aktiivisesti. Toisaalta se voi hyvin jatkaa mukana niissä operaatioissa, mitkä sen edun mukaisia.

5. Toisaalta Brexitillä voi olla vaikutusta, kun Iso-Britannia ei enää ole YTPP:n jarruna. EU:n puolustuspolitiikka voi mennä eteenpäin Ranskan ja Saksan aloitteiden pohjalta. Toki YTPP:llä on muitakin vastustavia voimia – EU:n projektin heikentyminen ylipäätään, Venäjän uhan myötä lisääntynyt sitoutuminen Natoon, mutta toisaalta USA:n turvallisuuspoliittisen sitoutuneisuuden epävarmuus jatkossa on työntävä voima. Finanssikriisi on YTPP:n kannalta sekä vastustava että puoltava tekijä: hupenevat varat pakottavat yhteistyöhön, mutta uusia projekteja on vaikeampi käynnistää.

6. Samalla EU:n ja NATOn suhteiden tiivistäminen ja joustavoittaminen etenkin kriisinhallinnasta on Brexitin vuoksi entistäkin tärkeämpää.

EU ja Venäjä

7. Globaalistrategia ei tarjoa Venäjän suhteen yleensä tai Ukrainan kriisin suhteen erityisesti mitään erityistä strategiaa vaan enemmänkin periaatteellisen lähestymistavan: Venäjän kansainvälisen oikeuden vastaiset toimet ja Ukrainan vakauden horjuttaminen tuomitaan, ja todetaan, että EU seisoo yhtenäisenä rintamana tukemassa hyviä asioita. Sinänsä mainitut periaatteet ovat järkeviä: isoon pakettiratkaisuun ei uskota mutta keskustelua on käytävä ja yhteistyötä tehtävä valikoivasti niillä aloilla, joilla edut ovat yhteisiä. Tiiviimmät kansalaisyhteyskuntien väliset suhteet mainitaan, mutta nekään eivät synnyt itsestään – kansalaisyhteiskunnat ovat pikemminkin etääntymässä (on myös epäselvää mitä "matkustushelpotuksilla" tarkoitetaan). Voi olla, että paras strategia on vahinkojen minimoiminen ja kärsivällisyys odottaa, milloin tulee oikea hetki rakentaa taas luottamusta ja yhteistyötä sen varassa.

8. On vielä liian aikaista sanoa, miten Brexit vaikuttaa EU:n ja Venäjän suhteisiin. Brexit ei sinänsä muuta Ison-Britannian suhdetta Venäjään, sillä Iso-Britannia on joka tapauksessa osa Natoa ja laajempaa länttä, ja jo aiemmin Ison-Britannian ja Venäjän suhteita määrittivät ennemminkin bilateraalikysymykset (esim. Litvinenkon tapaus).

9. Niin hallituksen selonteko kuin EU:n globaalistrategiakin korostavat yhtenäisyyttä. Yhtenäisyys on toki eduksi, muttei sekään ole taikakalu. Venäjä ei taivu pelkän yhtenäisyyden edessä ja on toisinaan valmis joustaviin ratkaisuihin nimenomaan hajottaakseen EU:n yhtenäisyyttä ja vähentääkseen unionitason merkitystä. Yhtenäisyydellä on kuitenkin merkitystä viestin välittämisen kannalta: kaikki valtavirrasta poikkeavat näkökannat ja toimet saavat Venäjällä monenkertaisen huomion, jolla vahvistetaan uskoa oman politiikan oikeutukseen ja EU:n väärässä olemiseen ja "epäaitouteen".

Lopuksi EU:n tulevaisuudesta ja Suomesta

10. EU:lla on edelleen keskeinen sija hallituksen selonteossa: sitä pidetään niin arvo- kuin turvallisuusyhteisönä. Populistiset kehityskulut finanssikriisin ohella asettavat ennen näkemättömän haasteen. Selonteko ei varmasti ole se dokumentti, jossa on luonteva pohtia EU:n hajoamisen tai radikaalin uudelleen muotoutumisen mahdollisuutta. Kuitenkin näiden vaihtoehtoisten kehityskulkujen mukanaan tuomia riskejä ja vaikutuksia Suomelle ja Suomen toimintavaihtoehtoja tällaisessa tilanteessa olisi voitava pohtia ennakoivasti, vaikka ei niitä kovin todennäköisenä pitäisikään. On syytä muistaa, että Suomi ei ole omaksunut EU:n valtavirtaa tukevaa turvallisuuspoliittista linjausta sen vuoksi, että liittyi Euroopan unioniin, vaan se liittyi Euroopan unioniin siksi, että se piti omalta kannaltaan joka tapauksessa parhaana vaihtoehtona olla lähellä EU:n valtavirran turvallisuuspoliittisia linjauksia.